

ALFRED MARSHALL (') (1842 - 1924)

Υ Π Ο

Α. Δ. ΣΙΔΕΡΙ

Ὁ Ἀλφρέδος Μάρσαλ ὁ νεοκλασικὸς οἰκονομολόγος τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐγεννήθη τὴν 26 Ἰουλίου 1842. Ὁ πατὴρ του ὑπηρετεῖ ἐν Λονδίῳ, ὡς ταμίας τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας, υἱὸς τοῦ ἐν Devon καὶ Κορνουάλη ἐπισκόπου Γουλιέλμου Μάρσαλ. Ὁ νέος Ἀλφρέδος Μάρσαλ, καίτοι, κατ' ἐπιθυμίαν τῶν γονέων του, προσωρρίζετο διὰ τὸ ἱερατεῖον, ἀποφοιτήσας τῆς ἐν Λονδίῳ Merchant Taylor School ἔδειξε τοιαύτην κλίσιν εἰς τὰ μαθηματικά, ὥστε ἐγγράφει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge ἐξῆλθε διδάκτωρ τῶν μαθηματικῶν (1865), ἀποφασισμένος νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμιας. Μία βαθεῖα θρησκευτικότης καὶ μία τάσις πρὸς τὴν ἀφηρημένην μέθοδον τῶν μαθηματικῶν τὸν ᾤθησαν πρὸς τὴν Ἡθικὴν φιλοσοφίαν, πρὸς τὸν φιλανθρωπισμὸν καὶ πρὸς τὴν εὐθειαν ἀνιμετώπισιν τῶν κοινωνικῶν κακῶν. Συνδεθεὶς εἰς τὸ Cambridge μὲ τοὺς φιλοσόφους Green, Maurice, Clifford καὶ Sidgwick εἰσῆχθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας (Κάντ, Χέγελ). Ἡ τότε ἐκδοσις τοῦ περιφήμου βιβλίου τοῦ Δαρβίνου «περὶ τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν» ἐκλό-

Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγράφη ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸν ὁσονοῦκα ἐκδομένην εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῶν «Ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» τοῦ Α. Marshall.

Βιβλιογρ.—1) Ch. G i d e & R i s t: Histoires doctrines économiques, Paris 1913. R e n é G o n n a r d: Histoire des doctrines économiques, Paris 1921—1923. C a n n a n: A review of economic theory, London 1929. S u r a n y i U n g e r Ἀγγλ. μετάφρ. ὑπὸ N. Moulton ἐκδ. ὑπὸ τοῦ καθ. E. Seligman: Economics in the twentieth century, New York 1930. H o m a n: Contemporary Economic thought, New York 1928 (Γαλλ. μετάφρ. ὑπὸ τοῦ καθ. F. James, Paris 1933). Δ. Κ α λ ῖ τ σ ο υ ν ά κ ι: Ἱστορία Πολιτ. Οἰκονομίας, Ἀθήναι 1929. A. W a g n e r: Marshall's Principles of Economics «Quarterly journal of Economics» 1891 σ. 319 κ. ἑ. E d g e w o r t h: Osservazioni sulla teoria matematica dell' Economia politica con riguardo speciale ai Principi di Economia di Alfr. Marshall «Giornale degli Economisti», Marzo 1891. S c o t t: Alfred Marshall, Oxford 1915. A. L o r i a: Alfredo Marshall, Roma 1924. C a n n a n: Alfred Marshall «Economica» 1924 σ. 260. D e l V e c c h i o: L'opera di Alfredo Marshall «Giornale degli Economisti», 1924 σελ. 643. K e y n e s: Alfred Marshall «Economic Journal» 1924 σ. 351. T a u s s i g: Alfred Marshall «Quarterly Journal of Economics» 1924 σ. 11. P a r s o n s: Wants and activities in Marshall «ὁτόθι» σελ. 115. F a n n o: Alfredo Marshall «Annali di Economia» 1925 σ. 376. O p i e: Lehre von Quasirente in Marshallshen Lehrgebäude «Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik» 1928 σελ. 256. K i n l o c h: Six Englishe Economists, London 1928. J. V i t a: La concezione biologica dell' Economica. Considerazione sul sistema di Marshall, Milano 1934.

νισε βαθέως τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις καὶ ἀγνωστικιστῆς γενόμενος εἰς τὸ φιλοσοφικὸν πεδίου, φιλανθρωπιστῆς δὲ εἰς τὸ κοινωνικὸν φέρεται πρὸς τὸν Μίλλ, τὸν Βένθαμ καὶ τὸν Σπένσερ. Ἡ κοινωνικὴ δυστυχία τὸν συγκινεῖ. Μὲ βαθὺ κληρονομικὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα φιλαλληλίας, φιλοσοφημένος, δαρβινιστῆς, ἀνθρωπιστῆς αισθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ μύκρια τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ νὰ ἀναλύσῃ αὐτόν, νὰ εἴρῃ τὰς αἰτίας τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μοῖραν τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὠθεῖται εἰς τὴν μελέτην καὶ ἀνάλυσιν τοῦ οικονομικοῦ βίου τῆς κοινωνίας, ὡς βασικοῦ ὑποστρώματος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀνασύνθεσίν του πρὸς στατικὴν καὶ δυναμικὴν σύλληψιν τῆς οικονομικῆς κοινωνίας, τῆς τύχης τῶν μοχθούτων ἀνθρώπων, τῆς αἰτίας τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πενίας, τῆς κατανομῆς αὐτῶν μεταξὺ τῶν συνανθρώπων. Οὕτω φέρεται πρὸς τὴν Πολιτικὴν οικονομίαν, ἣς γίνεται ὁ καλλίτερος καὶ βαθύτερος μελετητῆς, οὐχὶ μόνον μὲ τὴν ἀφηρημένην τῶν κλασσικῶν, ἀλλὰ μὲ κοινωνιολογικὴν παρτήρησιν, ἐναργῆ καὶ μὲ ρεαλισμὸν πρωτότυπον διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Ἐδίδαξε Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1908, ὅτε ἀπεχώρησεν εἰς ἡλικίαν 66 ἐτῶν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge, ἰδρυτῆς τῆς ὀνομαστῆς ἔκτοτε Οἰκονομικῆς Σχολῆς τοῦ Cambridge, ἣς ἐδέσποζεν ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀφυπνίσεως τῆς London School of Economics (1). Ἀπέθανε τῷ 1924.

Ὡς ἐμπειρογνώμων τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐμελέτησε τὸ νομισματικὸν ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ Διεθνὲς ἐμπόριον. Παραμένει πάντοτε ἀξιόλογος ἡ μελέτη του: *Mé morandum as to the effects which differences between currencies of different nations have on Internationale trade* (2). Πλὴν τῆς μελέτης ταύτης καὶ ἄλλων (3), ὡς «Ἀναλογίαι τῆς οικονομικῆς πρὸς τὴν μηχανικὴν καὶ τὴν βιολογίαν» (*Mechanical & Biological analogies in Economics*). «Ἡ παροῦσα θέσις τῆς οικονομικῆς» (*The present position of Economics*). «Τὸ μέλλον τῶν ἐργατικῶν τάξεων» (*The future of working classes*), καὶ μελέτης του ἐπὶ τῆς διανομῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς (*Distribution and exchange*) (4), ἐξέδωκε τὰς «Ἀρχὰς Οἰκονομικῆς» (*Principles of Economics*), τὸ πρῶτον τῷ 1890 (8η ἐκδ. 1930), «Βιομηχανίαν καὶ Ἐμπόριον» (*Industry and Trade*) τῷ 1919 καὶ «Χρῆμα, Πίστις καὶ Ἐμπόριον (*Money, Credit and Commerce*) τῷ 1923.

1) *Homans* ἐνθ' ἀν. Γαλλ. μετάφρ. σελ. 160.

2) Ἐδημοσιεύθη μετ' ἄλλων μελετῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Cambridge διαδόχου τοῦ A. Marshall καθ. *Pigon*: *Official papers of Alfred Marshall*, London 1926.

3) Δημοσιευθεισῶν ἐπίσης ὑπὸ *Pigon*.

4) εἰς «*Economic Journal*» 1898.

Ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἀφιερῶται εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ὁ Ἀλφρέδος Μάρσαλ εἶναι ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ κλασσικὴ σχολὴ εὐρίσκειται εἰς τὸ ἀπόγειον αὐτῆς (1) ἰδίως μὲ τὸν Τζὼν Στούαρτ Μίλλ. Ἄλλ' εἶναι συγχρόνως ἡ ἐποχή τῆς ἐνάρξεως τῆς παρακμῆς τῆς (2). Ἀποκαθαρμένη καὶ συμπληρωμένη μὲ τὸ ἔργον τοῦ Μίλλ ὑφίστατο συγχρόνως ἀκεραία καὶ αὐστηράν τὴν κριτικὴν τῶν βάσεων αὐτῆς ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν ἀφ' ἑνὸς σχολῶν (οὐτοπιστῶν σοσιαλιστῶν, κριτικὴ σχολὴ τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας, Μαρξισμοῦ) καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν ἀφ' ἑτέρου (Σχολῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας, List, ἱστορικῆς Σχολῆς) (3). Τὰ θεμέλια αὐτῆς, ὁ ἐμπειρισμὸς καὶ ὁ ὠφελισμὸς (τοῦ Βένθαμ) ἀνακαθίστανται ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σπένσερ (4), ἐξ ἧς ἐκμαίεεται ἡ θεωρία τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας, ἣτις θὰ ἀποτελέσῃ ἐν τῶν κυριωτέρων θεμελιῶν τῆς Μαρσαλλιανῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τὸ κύριον θεμέλιον τῆς Μαθηματικῆς Οἰκονομίας τῆς Σχολῆς τῆς Λωζάννης τοῦ Walras καὶ τοῦ Pareto (5).

Ἡ κλασσικὴ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀποτελειωμένη, ὡς εἵπομεν, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Τζὼν Στούαρτ Μίλλ ἀπετέλει ἐν ὅλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἀρμονικόν, ἀλλὰ πληρὴς ἀσθενῶν πλευρῶν. Ἡ ἀξία ἐθεωρεῖτο καθωρισμένη ὑπὸ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας, ὡς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Τζὼν Στούαρτ Μίλλ δὲν ἐπεδέχτο μεγαλυτέραν ἐμβάθυνσιν. Ὅ,τι εἶχε νὰ λεχθῆ ἐπ' αὐτοῦ ἐλέχθη (6). Ὁ περίφημος «νόμος» τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, καθώριζε γενικῶς τὴν τιμὴν τοῦ ἡμερομισθίου, τοῦ τόκου, τῆς ἐγγείου προσόδου. Ἄλλ' αὐτοὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς κλασσικῆς σχολῆς διεσίλευον αὐτήν. Ἡ περὶ πληθυσμοῦ θεωρία τοῦ Μάλθου καὶ ἡ περὶ ἀποθνήματος μισθῶν (*fonds des salaires*) θεωρία τοῦ Μίλλ διέψευδον τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν κλασσικῶν. Ὁ Μάρξ ἀκολουθῶν τὸν Ρικάρδο καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων οἰκοδομῶν κατέληγεν εἰς τὴν Ἐκανάστασιν καὶ διάλυσιν τῆς Ἀστικῆς Οἰκονομίας (7). Ἡ θεωρία τοῦ Ρικάρδο περὶ συνεχοῦς πτώσεως τῶν κερδῶν τῶν ἐπιχειρηματιῶν, πεζομένων ὑπὸ τῶν ἐργατικῶν μισθῶν, μὴ δυναμένων νὰ πέσουν κάτω τοῦ ἐλαχίστου ὀρίου συντηρήσεως (ὁ ἀπὸ τοῦ

1) C h. G i d e et C h. R i s t ἐνθ' ἀν. σελ. 409.

2) C h. G i d e & R i s t αὐτόθι.

3) C h. G i d e & R i s t ἐνθ' ἀν. σ. 201 κ.έ., 234 κ.έ., 271 κ.έ., 441 κ.έ., 529 κ.έ.

4) S u r a n y i U n g e r ἐνθ' ἀν. 22.

5) M u r r a y: *Léçons d'Économie politique suivant la doctrine de l'école de Lausanne*, Paris 1920. B o u s q u e t: *Vilfredo Pareto*, Paris 1928. G. B o u s q u e t: *Essai sur l'évolution de la pensée Economique*, Paris 1927. Τοῦ αὐτοῦ: *Institutes de Science Economique 3 том*, Paris 1930—1936. G. P i r o u: *Les théories de l'équilibre Economique*, Paris 1914

6) J o h n S t. M i l l: *Principes d'Economie politique* (γαλλ. μεταφρ. τόμ. Α' βιβλ. 8ον κεφ. 1 § 1.

7) Βλ. Α. Δ. Σίδερς: Ἡ ἀναθεώρησις τῶν οἰκονομ. θεωριῶν τοῦ Κόρλ Μάρξ «*Αρχεῖον Κοινωνικῶν καὶ Οἰκον. Ἐπιστημῶν*» 1926 σελ 111.

Lassalle ἀποκληθείς ὀρειχάλκινος νόμος τῆς ἐργασίας) καὶ ὑπὸ τῆς αὐξήσεως τῆς διαφορικῆς ἐγγείου προσόδου (1) διεψευδέτο. Ἡ αὐξήσις τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἔφερεν ἀναγκαίως καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἡμερομισθίου. Ἡ πίστις ἐπὶ τοὺς ἀποκαλυφθέντας οἰκονομικοὺς νόμους ἔσαλεύετο. Ἡ ἀπολογητικὴ τοῦ Cairnes (2) διεπίστωνε τὸ ἀφρημένον καὶ ὑποθετικὸν αὐτῶν. Ἡ ἐργατικὴ κίνησις ἐγέννα συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἡμερομισθίους καὶ ἡ τοῦ Ἀμερικανοῦ Walker περὶ μισθῶν θεωρία (3) ἔφερε σύγχυσιν. Οἱ Cliff Leslie καὶ Arnold Tonnybee ἐγνώριζον εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ ἔργον τῆς ἱστορικῆς Γερμανικῆς Σχολῆς (4). Ἡ Δαρβίνειος θεωρία ἐκλόνησε τὴν μηχανιστικὴν ἄποψιν τῆς κλασσικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, θεωμένης τοὺς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ δρῶντας ἀνθρώπους, τοὺς φορεῖς τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ὡς ἄψυχα στοιχεῖα ἐνὸς μεγάλου μηχανήματος ρυθμισμένου ὑπὸ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων (Adam. Smith) (5).

Οὕτω αἱ ἀντιθέσεις τῆς Κλασσικῆς Οἰκονομίας, ἡ διάψευσις προβλέψεων, ἡ διαπίστωσις τοῦ ἀφρημένου τῶν «οἰκονομικῶν νόμων», τὸ μέγιστα ἀσυνδύαστον ἐν τῇ μελέτῃ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἡ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἠθικῶν θεμελιῶν τῆς κλασσικῆς οἰκονομίας διάβρωσις ἐκίνησαν πρὸς ἐπανεξέτασιν καὶ ἀναθεώρησιν τῶν προβλημάτων, ὅσα ἐμελέτησαν οἱ κλασσικοί.

Ἡ ψυχολογικὴ περὶ ἀξίας θεωρία τοῦ Stanley Jevons ἐν Ἀγγλίᾳ (6), τοῦ Karl Menger ἐν Αὐστρίᾳ (7) καὶ τοῦ πατρὸς Auguste Walras καὶ τοῦ υἱοῦ Léon Walras ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ (8), ἀνανεώσασαι τὰς λησμονηθείσας ψυχολογικὰς θεωρίας τοῦ Condillac καὶ τοῦ Cournot καὶ Dupuis ἐν Γαλλίᾳ (9) καὶ τοῦ Gossen ἐν Γερμανίᾳ (10) μὲ τὸ παράλληλον ρεῦμα ψυχολογισμοῦ ἐν ταῖς κοινωνικαῖς ἐπιστήμαις, ὅπερ διέχυσεν ἡ ἀπὸ τοῦ Auguste Comte καὶ Herbert Spencer ἐπιστήμη τῆς κοινωνιολογίας (11) ὤθησαν εἰς βαθυτέραν ἀνάλυσιν τοῦ οἰκονομικῶς δρῶντος ἀνθρώπου, τοῦ ἀφρημένου homo economicus τῶν κλασσικῶν.

1) Ch. Gide & Ch. Rist: Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 190, 191.

2) Cairnes: Some Leading principles of Political Economy, London 1874.

3) Fr. Walker: The Wages Question, 1876.

4) Homans: Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 163, 163.

5) Ch. Gide & Ch. Rist: Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 68 κ. ε.

6) St Jevons: The theory of political Economy, London 1871.

7) Karl Menger: Grundsätze der Volkswirtschaftslehre (1871).

8) Bl. G. Piron: L'utilité marginale, Paris 1932.

9) Bl. Piron: αὐτόθι σελ. 19 κ. Ch. Gide & Rist: ἐνθ' ἀν. σελ. 56, 608, 611.

10) H. Gossen: Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs (1854). βλ. Ch. Gide & Rist: ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 669. Καλιτσουράκι: ἐνθ' ἀν. σελ. 206. Pigeon; ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 19.

11) Α. Δ. Σίδερσι: Εἰσαγωγή εἰς Α. Λορίθ. Κοινωνιολογία Ἀθῆναι 1925.

Τὰ κύρια ὄθεν προβλήματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας τίθενται πλέον διὰ τὸν Μάρσαλ οὕτω: ἐμβαθῦναι εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ οἰκονομικῶς δρῶντος ἀνθρώπου, εὐρεῖν τὰς ὑποκειμενικὰς καὶ ἀντικειμενικὰς δράσεις τὰς ἰθνησάσας τὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ πλούτου, καθορίσαι τοὺς διαμορφωτικοὺς ὄρους τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν διὰ τὸν κοινωνικὸν ἀνθρώπον, ἀναγαγεῖν τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου (ἴησι τὸ πρόβλημα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς) εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνταλλαγῆς, διατυπῶσαι τὴν βασικὴν συνάρτησιν μεταξὺ τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς αὐτῶν (θεωρία τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας, *equilibre économique*, γενικὴ οἰκονομικὴ ἔξισωσις), διακριβῶσαι τὸν βαθμὸν τῆς δυνατότητος ἐπιδράσεως τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν διεπόντων γενικῶς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν νόμων καὶ τῶν ἀπορροδόντων ἐκεῖθεν κατὰ συνεξάρτησιν ἀποτελεσμάτων καὶ οἰκονομικῶν φαινομένων πρὸς ἐπίτευξιν καλλιτέρου δὲ ὅλους οἰκονομικοῦ βίου (!).

Ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦτο ῥίπτεται ὁ Μάρσαλ μὲ πλήρη φιλοσοφικὴν κατάρτισιν, ποτισμένος μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς σχετικότητος τῶν διατυπουμένων γενικῶν ἀρχῶν καὶ μὲ προσπάθειαν βραδείας προσεγγίσεως ἀπὸ τῆς ἄλυστης (κατὰ ἠθελημένην παράλειψιν στοιχείων τινῶν) διατυπώσεως τῶν προβλημάτων εἰς τὴν συνθετωτέραν, (ὡς εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὧν εἶναι διαπρεπῆς μύστις), μὲ πλήρη ἰκανότητα μαθηματικῆς διατυπώσεως τῶν διακριβουμένων σχέσεων, μὲ τὴν κοινωνιολογικὴν γνῶσιν ὅτι αἱ ἐρευνώμεναι οἰκονομικαὶ σχέσεις (σχέσεις πλούτου) εἶναι σχέσεις ἀνθρώπων, τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, ὑποκείμεναι μόνον μέχρι βαθμοῦ τινος εἰς ἀπόλυτον διατύπωσιν καὶ μὲ γενναίοφρονα συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὧν ἡ ζωὴ εἶναι πολλὰκις δεσμίαι εἰς τὴν κρατοῦσαν οἰκονομικὴν συγκρότησιν. Ἡ πεποίθησις τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱστορικότητα τῶν οἰκονομικῶν «νόμων» τῶν διεπόντων τὴν οἰκονομίαν δὲν μεταβάλλει ὅμως τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, εἰς στεῖραν σχεδὸν ἐξιστόρησιν καὶ περιγραφὴν, ὡς διὰ τὴν ἱστορικὴν γερμανικὴν σχολὴν τῆς πρώτης τῆς ἐμφανίσεως (!), ἀλλὰ προφυλάσσοισα ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἀφαίρεσιν τῶν κλασσικῶν ὀδηγεῖ εἰς γόνιμον καὶ δημιουργικὸν ρεαλισμὸν, ὅστις ἀποτελεῖ ἓν τῶν τυπικῶν εἰδικῶν γνωρισμάτων τῆς Μαρσαλλιανῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ μέθοδος τοῦ εἶναι πολὺ πλέον σύνθετος ἀπὸ τὴν μέθοδον τῶν κλασσικῶν, ὧν ὅμως πάντοτε κατὰ βάσιν παραμένει μαθητῆς. Ἀναλύει βιθύτερον τὰ φαινόμενα, ὧν τὰς συναρτήσεις πρόκειται νὰ μελετήσῃ. Ἡ

1) Ἡ γνῶσις διὰ τὴν πράξιν. Δὲν μελετῶμεν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἀπὸ ἀπλῆν περιέργειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ βοηθήσωμεν τὴν λύσιν τῶν πρακτικῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ νὰ ὠφελήσωμεν τοὺς συνανθρώπους μας. (A. Marshall: *Principles of Economics* (γαλλ. μετάφρ. ὑπὸ τοῦ καθηγ. Sauvaire Jourdain *Principes d'Économie politique*, Paris Τόμ. Α' σελ. 145 κ.ε.

2) Πρὸ τοῦ Schmöller βλ. Ch. Gide & Rist: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 480.

παρατηρητικότης του είναι πολὺ εὐρυτέρα. Εἰς τοῦτο εἰσφέρει μίαν πολὺ εὐρείαν πεῖραν. Δὲν βιάζεται νὰ συναγάγῃ. Πλεῖστα στοιχεῖα τὰ θεωρεῖ *sub conditione*. Ἡ γενίκευσις διὰ τὴν κατάστρωπιν νόμων, νοητικῶν τύπων εὐκολυντικῶν τῆς περαιτέρω συλλήψεως πλήθους σχέσεων πρὸς νέαν παρατήρησιν βραίνει μετὰ πολλῆς περισκέψεως. Διαπιστῶν ἐκ τῆς ἀναλύσεως ὁμοιομορφίας καὶ διαδοχᾶς φαινομένων οὐχὶ ἀπολύτου ἀναγκαιότητος καὶ σταθερότητος ὁμιλεῖ περὶ τάσεων (*tendances*) καὶ ὅχι νόμων οἰκονομικῶν. Εἰσάγει νέας ἐννοίας, ὡς ἡ ἐλαστικότης προσφορῆς καὶ ζητήσεως καί, τὸ σπουδαιότερον, εἰσάγει τὸ στοιχεῖον τοῦ χρόνου, ἄγνωστον μέχρι τῆς ἐποχῆς του ἐν τῇ οἰκονομικῇ, ὅπου αἱ δράσεις τῶν δυνάμεων, πού διαμορφῶνουν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐθεωροῦντο εἰς τὸ κενόν, οὐχὶ ἐν χρόνῳ καὶ διὰ τοῦτο αἱ προβλέψεις τῶν οἰκονομολόγων ἦσαν ἄνευ βάσεως. Ἐὰν τὸ ἀποτέλεσμα δρώσης τινος δυνάμεως (προσφορᾶς, ζητήσεως, τιμῶν, πτώσεως ἢ ὑψώσεως, τόκου, αὐξήσεως παραγωγῆς ἢ καταναλώσεως, αὐξήσεως ἀποταμιεύσεως κλπ.) ἐπέρχεται ἐν βραχεῖ χρόνῳ, τὰ ἐπακολουθοῦντα φαινόμενα εἶναι διάφορα ἢ ἐὰν τὸ ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται ἐν μακρῷ χρόνῳ ὅτε ἄλλοι παράγοντες γεννώμενοι καὶ δρώντες ἐν τῷ μεταξὺ μεταβάλλουν τὴν δραστικότητα τοῦ ἀρχικοῦ παράγοντος. Καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν. Ἴσως ἡ ἄλλειψις τῆς παρατηρήσεως ἐπὶ τοῦ παράγοντος τούτου, τοῦ χρόνου, νὰ ὠδήγησε πολλάκις εἰς ὑπερβολὰς τοῖς κλασσικοῦς ἢ καὶ εἰς ὑπερβολὰς τοὺς ἐπικριτὰς αὐτῶν⁽¹⁾. Μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ στοιχείου τούτου τοῦ χρόνου λύει ὁ Μάρσαλ καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι ἐνῶ ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις καθορίζουν καὶ μεταβάλλουν τὰς τιμὰς, αἱ τιμαὶ καθορίζουν καὶ μεταβάλλουν ἐπίσης προσφορὰν καὶ ζήτησιν, ὅπερ οἱ κλασσικοὶ ἄφησαν ἄλυτον, διακρίνων τὸ πρόβλημα τῆς διμορφώσεως τῶν τιμῶν ἐν βραχεῖ, ἐν μέσῳ καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ. Μὲ τὸ στοιχεῖον: χρόνος συμβιβάζει ἐπίσης τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν ψυχολογικῶν σχολῶν (*Jevons*, *Αὐστριακῆς*; *σχολῆς*) καὶ τῶν κλασσικῶν, καθ' ἣν διὰ μὲν τοὺς πρώτους τὴν ἀξίαν καθορίζει ἡ ἐλαχίστη (τελικὴ) χρησιμότης τοῦ ἀγαθοῦ (*marginal utility*, *utilité finale*, *grenznutzen*), διὰ δὲ τοὺς δευτέρους τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Οὕτω, κατὰ Μάρσαλ, ἐν βραχεῖ χρόνῳ δὲν προφθάνει ἡ προσφορὰ νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ ἡ ἐλαχίστη χρησιμότης (ἐτίμησις τοῦ ἀγοραστοῦ, ζήτησις) καθορίζει τὴν τιμὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐν μακρῷ χρόνῳ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καθορίζει τελικῶς τὴν τιμὴν. Δὲν εἶναι ὅθεν ἀπλῶς ἐκλεκτικός, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ νέαν σύνθεσιν πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς διδασκαλίας τῶν κλασσικῶν.

Εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς αἰτίας, ὁμιλῶν περὶ τάσεων (*tendances*) καὶ ὅχι περιγόμενων οἰκονομικῶν, ὑποκαθιστᾷ τὴν ἐννοίαν τῆς συναρτήσεως (*fonction*)

1) Τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ χρόνου ὁ *Jevons* ἐθεώρει περιττὸν (ἐνθ' ἄν. σελ. 67) καὶ ὁ *Pareto* παρέλειπεν ἐσκεμμένως θεωρῶν τὰς ἐξεταζομένας σχέσεις καθ' ὑπόθεσιν ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου (*Manuel d'Economie potitique*, Paris 1909 σελ. 146).

ἐν μαθηματικῇ ἔννοιᾳ, προσπαθῶν νὰ διακριθῶσιν ἑκάστοτε ποία ἡ σχέση μεταβλητῆς καὶ συναρτήσεως καὶ ποῖος ὁ βαθμὸς συσχετίσεως⁽¹⁾. Εἶχεν ἤδη καὶ ὁ John Staart Mill διττὴν τὴν συνάρτησιν ἀντὶ τῆς αἰτίας ἐν τῇ θεμελιώσει τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας, ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὴν ἀκριβείαν τοῦ Μάρσαλ καὶ μὲ τὴν μαθηματικὴν τῆς ἔννοιαν, καὶ οὔτε εἰς ὅλα τὰ προβλήματα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας. Καὶ μεταχειρίζεται καὶ ὁ Μάρσαλ τὸν μαθηματικὸν λογισμὸν καὶ τὰ μαθηματικὰ σύμβολα, ἀλλ' οὐχὶ ἀφηρημένως, ὡς ἡ μαθηματικὴ οἰκονομία, ἀλλ' ἐν πλήρει ἐπαφῇ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Δὲν παρασύρεται ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν κλασσικῶν, καθ' ἣν πᾶσα οἰκονομικὴ μεταβολὴ αὐτοδιορθοῦται ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς οἰκονομίας, τῆς οἱ νόμοι οἰονομικῆ φυσικοὶ καὶ ἀτεγχοὶ εἶναι καθωρισμένοι διὰ νὰ διατηροῦν τὴν οἰκονομικὴν ἁρμονίαν, οὔτε ἀπὸ τὸν αὐτοματισμὸν τῶν κλασσικῶν, καθ' ὃν αὐτομάτως καὶ ἀδιαφόρως χρόνου πᾶσα μεταβολὴ θὰ φέρῃ ἀναγκαίως μίαν ἄλλην διορθωτικὴν αὐτῆς, ἀλλὰ διαπιστώνει τάσεις μὲ διάφορον δύναμιν καὶ ἐν διαφόρῳ χρόνῳ δρώσας καὶ μὲ ἀποτελέσματα καὶ θελήσει τῶν ἀνθρώπων μέχρι βαθμοῦ τινος μεταβλητά. Δέχεται μέχρι ἐνὸς σημείου, ὡς ὀρθὴν τὴν ἐπίκρισιν τῶν σοσιαλιστῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν των, ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς σημερινῆς οἰκονομίας, ὡς δέχεται καὶ τῶν ἱστορικῶν σχολῶν τὸν σχετικισμὸν, ὡς γόνιμον μέσον διακριθῶσεως τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον τῆς κοινωνίας. Τὴν βάσιν τῶν ψυχολογικῶν σχολῶν περὶ τῆς ἐλαχίστης χρησιμότητος τῶν ἀγαθῶν δέχεται πλήρως, ἀλλὰ δὲν ἀπορρίπτει τὴν ἔννοιαν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, ὡς ἔκαμεν ὁ Böhm—Bawerk καὶ ἰδίᾳ ὁ Wieser τῆς Αὐστριακῆς σχολῆς, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ ἀτελῆ ἴσως, φρονοῦμεν, ἀλλ' ἔντεχρον συνδυασμὸν. Ἡ μέθοδος τοῦ ὄθεν χωρὶς νὰ εἶναι μέθοδος ἀφηρημένη, a priori, οὔτε καὶ ἀπλῶς ἐμπειρικὴ εἶναι μία πολυτίμος σύνθεσις τῶν συνήθως χρησιμοποιοιμένων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπαγωγικῆς καὶ συναγωγικῆς μεθόδου. Οὐδὲν φαινόμενον τῆς οἰκονομίας θεωρεῖ ἀνεξάρτητον. Τὰ φαινόμενα τῆς παραγωγῆς, τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου εἶναι τοσοῦτον ἀλληλένδετα καὶ τόσον ἀλληλεξάρτητα, ὥστε ἡ ἔρευνα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν τῆς καταναλώσεως λ.χ. ἀνάγεται ἐν τελικῇ ἔννοιᾳ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (τῆς ἀμοιβῆς τοῦ γαιοκτημονος, τοῦ κεφαλαιοδότη, τοῦ ἐργάτου, τοῦ ἐπιχειρηματίου), ἐξ ὧν τιμῶν διαμορφοῦται ἡ εἰσοδηματικὴ κατάστασις τῶν φορέων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (γαιοκτημόνων, κεφαλαιούχων, ἐργατῶν, ἐπιχειρηματιῶν), τῆς κοινωνίας δηλ. ἐξ ἧς, εἰσοδηματικῆς καταστάσεως καθορίζεται ἡ ζήτησις τῶν ἀγαθῶν, κατὰ λόγον τῆς ὑφ' ἑκάστου ἀτόμου ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τῶν χρειῶν του καὶ τῆς εἰσο-

1) Περὶ τῆς ἔννοιᾳς τῆς συναρτήσεως (fonction) καὶ τῆς σημασίας της ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ βλ. Pearson: The Grammar of the science (γαλλ. μετάφρ.) Paris 1912. Περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν νόμων, ὡς τύπων νοητικῶν, ἐξηγητικῶν μέσων βλ. Pearson, αὐτόθι σελ. 19 κ.ε. καὶ Thompson: Introduction to science (ἑλλ. μετάφρ. Α. Δ. Σίδερν, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην, Ἀθήνα 1924).

δηματικῆς του καταστάσεως ταξινομήσεως τῶν ἐπιθυμιῶν του καὶ ἐνεῦθεν τῶν ἀξιών, ἃς προσδίδει εἰς τὰ προσφερόμενα πράγματα. Καὶ καθὼς ἡ μεταβολὴ τῆς εἰσοδηματικῆς καταστάσεως τῶν φορέων τούτων εἶναι πολυδιάφορος, οὕτω καὶ ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ζητήσεως καὶ τῶν τιμῶν εἶναι διάφορος. Ἐξ ἄλλης δὲ πάλιν πλευρᾶς αἱ τιμαὶ τῶν προσφερομένων πραγμάτων δὲν εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὰς τιμὰς, τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν πληρωνομένας εἰς τοὺς φορεῖς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (rente, τόκος χρησιμοποιοιμένου κεφαλαίου, μισθὸς ἐργατικῆς δυνάμεως). Καὶ ἐπειδὴ αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἀμοιβῶν τούτων εἶναι πολυδιάφοροι καὶ διάφορος ἡ σημασία διὰ τὸ κόστος ἐκάστης ἐπιχειρήσεως, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τῆς προσφορᾶς ἐπίδρασις πολυδιάφορος (1). Διὰ τοῦτο ὁ βασικὸς τύπος του, καθ' ὃν τελικὴ χρησιμότης καὶ κόστος παραγωγῆς καθορίζουν συνάμα ἀμφοτέρω (ὡς δύο κόψεις ψαλλίδος) τὰς τιμὰς εἶναι γενικὸς τύπος νοητός ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω μορφήν δρώσεως τῶν συμπραττουσῶν καὶ μεταξύ των ἀντιμαχουσῶν συνάμα δυνάμεων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀμοιβῆς των ἐπὶ τῶν φορέων αὐτῶν. Ὁλόκληρον τὸ βιβλίον τῶν «Ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» τοῦ Μάρσαλ εἶναι μία ρεαλιστικὴ ὀλοκλήρωσις τοῦ τύπου τούτου, ὃν ἀρχικῶς διὰ πρώτης προσεγγίσεως καὶ ἀναλύσεως θέτει.

* * *

Διὰ τὸν Μάρσαλ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δὲν εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ πλούτου (πλουτολογία, Μίλλ), ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου ἐπηρεαζομένου ἐκ τοῦ πλούτου (τοῦ συνόλου δηλ. τῶν ἀγαθῶν). «Ἡ πολιτικὴ Οἰκονομία, λέγει, ἢ ἡ Οἰκονομικὴ εἶναι μελέτη τοῦ ἀνθρώπου καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἢ ἐπιθέσεις ὑποθέσεις τῆς ζωῆς· ἐξετάζει τὸ μέρος τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἢ ὅποια σχετίζεται ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν. Εἶναι λοιπόν, ἀφ' ἑνὸς μελέτη τοῦ πλούτου καὶ ἀφ' ἑτέρου—ὅπερ καὶ σημαντικώτερον—μέρος τῆς μελέτης τοῦ ἀνθρώπου» (2). Ἀλλὰ τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου δὲν μελετᾷ ὁ οἰκονομολόγος ἀφηρημένως, ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ὑπαρχόντων θεσμῶν. Διὰ τοῦτο αἱ γενικεύσεις ἢ οἰκονομικοὶ νόμοι εἶναι μεταβλητοί, ἰσχύοντες μόνον ὑπὸ δεδομένην κατῴστασιν καὶ μεταβαλλόμενοι ἐν χρόνῳ (3). Διὰ τοῦτο τὰ ζητήματα, αἵνα πρὸς θεωρητικὴν ἐξήγησιν ἐξετάζει ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία (ἦτοι τὰς ἐπὶ τῆς καταναλώσεως, ἐπὶ τῆς παραγωγῆς, ἐπὶ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ διανομῆς δρώσας δυνάμεις, τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου, τὴν ἀγορὰν τοῦ

1) Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν τιμῶν τῶν ἀμέσων ἀγαθῶν πρὸς τὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἶχε μεγάλην ἀνάπτυξιν ὑπὸ τῆς μαθηματικῆς οἰκονομίας (ἀπὸ τοῦ Léon Walras) καὶ τὴν μεγίστην εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀμερικανοῦ Clark (πατρὸς) καὶ τοῦ Σουηδοῦ καθηγητοῦ Gustav Cassel.

2) A. M a r s h a l l: Principles κλπ. σελ. 1.

3) Αὐτόθι Βιβλ. Α' κεφ. Β'.

χρήματος, τὸ χονδρικὸν καὶ λιανικὸν ἐμπόριον, τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, τὰς σχέσεις ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, πῶς συνδέονται ταῦτα πάντα καὶ ποῖα αἰ. τελικαὶ τῶν τάσεις, τίνι μέτρῳ ἢ σώρευσις πλούτου παρὰ κοινωνικῇ τινι τάξει προκαλεῖ εὐημερίαν, τίνι μέτρῳ ἢ βιομηχανικῇ ἀπόδοσις περιορίζεται ἀπὸ τὴν ἄνισον διανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, μέχρι τίνος σημείου ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία εἶναι πλήρης διὰ κάθε κοινωνικὴν τάξιν, κατὰ πόσον αὕτη τείνει νὰ δημιουργῇ μονοπώλια κλπ.) (1) ἐξετάζει ἐντὸς καθεστῶτος οικονομικῆς ἐλευθερίας, ἵτις εἶναι οὐχὶ ἀνάγκη, ἀλλὰ καθεστῶτος, σύνολον θεσμῶν, οἵτινες καθορίζουν αὐτήν (2).

Ἀντιμετωπίζων τὸν ἐν διαρκεῖ ῥῆθι οικονομικὸν βίον στατικῶς (ἤτοι μὲ σταθερὰν κίνησιν πληθυσμοῦ, κεφαλαίων κλπ.), οἷονεῖ στατικῶς (μεταβολὴ τῆς τεχνικῆς βραδεία, ἀνάλογος καὶ ὁμοιόρρυθμος αἰῆσις πληθυσμοῦ καὶ κεφαλαίων κλπ.) μὲ τὰ ὑποκείμενα τῆς οικονομικῆς δράσεως κινούμενα ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ μὲ πλήρη γνῶσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς ἐπιχειρεῖ τὴν εὔρεσιν τῆς κανονικῆς (normale), οὐχὶ φυσικῆς, κατὰ τὴν παλαιότεραν ἀντίληψιν, ἀλλὰ συνήθους, ὑπὸ τὰς ἄνω προϋποθέσεις δράσεως τῶν καθορίζουσάν τὰς τιμὰς δυνάμεων (3). Ἡ δυναμικὴ οικονομία, περὶ ἧς ἀπὸ τῶν Clark (πατρός καὶ υἱοῦ) ἠσχολήθησαν καὶ ἀσχολοῦνται οἱ νεώτεροι, δὲν ἀπετέλεσεν εὔτε τοῦ Μάρσαλ, οὔτε τοῦ Pareto, ὡς γνωστόν, εἰδικὴν ἐνασχόλησιν.

Ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας διερευνᾷ τὴν ζήτησιν καὶ τὸ κόστος βαθυτάτα. Εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀμέσου ζητήσεως καὶ τῆς ἐμμέσου, τῆς παραγωγῆς, τῆς συνδυασμένης (conjointe) καὶ τῆς συντρεχούσης (composite) (4), τὴν ἔννοιαν τῆς quasi rente τοῦ ἀγοραστοῦ (5).

1) H o m a n : ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 166—167.

2) A. M a r s h a l l : ἐνθ' ἄνωτ. Κεφ. Β'—Δ'.

3) Πρὸς τοῦτο μετὰ εἰσαγωγὴν περὶ χρεῶν καὶ χρησιμότητος κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ψυχολογικῶν σχολῶν (καμπύλη ζητήσεως), περὶ ἐλαστικότητος, περὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐδάφους, περὶ πληθυσμοῦ περὶ ἐργατικῆς δυνάμεως, διαπαιδαγωγήσεως αὐτῆς, κεφαλαίων, βιομηχανικῆς ὀργανώσεως, καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κλπ. εἰσέρχεται εἰς τὸ Ε' βιβλίον (Β' τομος γαλλ. μεταφρ.) εἰς τὸ κύριον θέμα : θεωρία ἰσορροπίας προσφορᾶς καὶ ζητήσεως (πρόσκαιρος ἰσορροπία, κανονικὴ (normale) ἰσορροπία, ἰσορροπία ἐν συσχετίσει πρὸς τὸν νόμον τῆς φθινοῦσης ἀποδόσεως, θεωρία τῶν μονοπωλίων).

4) A. M a r s h a l l : ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Ε' κεφ. 5'.

5) Ἡ ἔννοια αὕτη ἐχρησιμοποιήθη ἐπιτυχῶς. Ὁ Colson (βλ. Cours d'Economie politique tom. Α' Paris 1924, χρησιμοποιεῖ αὐτὴν πλην οὐχὶ γονίμως. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μάρσαλ περιττὴν ἐθεώρησαν τὴν ἔννοιαν αὐτὴν καὶ ὁ Pigou καὶ ὁ Keynes. βλ. O p i e ἐνθ' ἄν. Ὅμοιως βλ. F e t t e r : The passing of the old rent conception (Quarterly Journal of Economics XV σελ. 431. J. K n i g h t : αὐτόθι XXXVI σ. 147). Ὁ Μάρσαλ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐπενόησε κυρίως διὰ τὴν διάκρισιν κυρίου καὶ συμπληρωματικοῦ κέρδους τῆς firm representative καὶ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς normale ἀξίας, ἐτι δὲ καὶ διὰ τὴν κτητικὴν ἀξίαν τοῦ νομίματος (A. M a r s h a l l ἐνθ' ἄν. Α' σελ. 206) βλ. καὶ E d g e r o r t h : Papers relating to Political Economy Τόμ.

τὴν ἔννοιαν τῆς *firm representative*, τῶν συνδεδεασμένων προϊόντων τῆς παραγωγῆς, τῆς τιμῆς κόστους καὶ τῆς ὀλικῆς τιμῆς (*prix coûtant, prix total*) καὶ τῆς *quasi-rente* τοῦ παραγωγοῦ (').

Αἱ δυσκολίαι, παρατηρεῖ, ἐν τῇ ἐρευνῇ τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας, προέρχονται ἐκ τῶν διαφορῶν, ποῦ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ἀμέσων ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν ἀπωτέρων ἀποτελεσμάτων τῶν αὐτῶν αἰτιῶν. Διὰ τοῦτο εἰσάγει τὸ στοιχεῖον: χρόνος, διότι τοῦτο εἶναι μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῶν δυσκολιῶν τούτων. Διὰ τοῦτο βαίνει βαθμικῶς, ἐξετάζει πρῶτον τὴν δρᾶσιν αἰτιῶν τινων, θεωρῶν τὰ φαινόμενα *rebus sic stantibus*, εἶτα βαθμιαίως εἰσάγει καὶ τὰς λοιπὰς αἰτίας (').

Ὑπὸ τὰς ἄνω λοιπὸν προϋποθέσεις τὸ πρόβλημα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν εἶναι κατὰ Μάρσαλ, πρόβλημα καθορισμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δρωσῶν δυνάμεων. Αὗται εἶναι μακρῶς διαρκείας καὶ βραχείας διαρκείας. Ἐν ἰσορροπία προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἡ τιμὴ τείνει νὰ συμπέσῃ πρὸς τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν, ὡς καθορίζει τοῦτο ὁ Μάρσαλ (*). Κάθε ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο ἰσορροπίας τείνει νὰ ἐγείρῃ δυνάμεις ἀποκαταστατικὰς τῆς ἰσορροπίας (') ταύτης. Αἱ ἀπομακρύνσεις αὗται εἶναι διαρκεῖς, διότι διαρκεῖς εἶναι αἱ παντοῖαι ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἐν μακρῷ ὄθεν χρόνῳ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας ἐπαναφέρει τὴν τιμὴν εἰς τὸ κόστος παραγωγῆς. Ἄλλ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ μέχρις οὗ καταστῆ δυνατὴ ἡ δρᾶσις τῶν ἀποκαταστατικῶν τούτων δυνάμεων ἡ τιμὴ καθορίζεται ὑπὸ μόνης τῆς ζητήσεως καὶ δὴ τῆς ἐλαχίστης χρησιμότητος τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ, οὔτινος ἡ καμπύλη ζητήσεως ἴσως εἶναι ἰδία δι' ἕκαστον ἀγαθὸν ἐπηρεάζεται καὶ ἐκ τῶν ἀλληλομάχων καὶ συμπληρωτικῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν (*demande conjointe, demande comprite*) ὑπὸ ἴδιον κόστος καὶ χρησιμότητα τελούντων. Ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναδεικνυομένη τιμὴ εἶναι μέσος τις ὄρος τῶν ἀτομικῶν χρησιμοτήτων (*).

Α' σελ. 94. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος τῶν κρίσεων νομίζομεν ὅτι εἶναι γόνημος ἡ ἔννοια αὕτη τῆς *quasi-rente*.

1) A. Marshall: ἐνθ' ἄν. Ε' κεφ. Ζ'—Θ'.

2) A. Marshall: ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Ε' κεφ. Ε'.

3) Καὶ ὁ Μίλλ συγχεῖ δύο ἐννοίας μὲ τὸν αὐτὸν ὄρον: κόστος τῆς παραγωγῆς: α' τὰς δυσκολίας πρὸς παραγωγήν ἀγαθοῦ τινος καὶ β' τὰς χρηματικὰς δαπάνας τὰς ἀναγκαίας διὰ νὰ ἀναγκασθοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ κατανικήσουν τὰς δυσκολίας καὶ νὰ παραχθῆ τὸ ἀγαθόν. Ἡ ἐπίκρισις τῆς τοῦ Μίλλ θεωρίας περὶ ἀξίας δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τοῦτο (βλ. Alf. Marshall *Mill's theory of value* εἰς «*Fortnightly Review*» Ἀπρίλιος 1876).

4) Οἱ κλασσικοὶ ἔλεγον: ἐγείρει αὐτομάτως καὶ ἀφῆναν ἀνερευνήτον τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἐγερσιν τῶν ἀποκαταστατικῶν τούτων δυνάμεων καὶ τῶν συνεπειῶν του.

5) Ὁ Μάρσαλ δὲν δέχεται τὴν τοῦ Jevons θεωρίαν περὶ κοινωνικῆς ἐλαχίστης χρησιμότητος ἐκάστου ἀγαθοῦ, ἣν ἐπεχείρησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ Clark, ὅστις φρονεῖ ὅτι ἡ ἀναδεικνυομένη τιμὴ μετρεῖ τὴν διὰ τὴν κοινωνίαν ἐλαχίστην χρησιμότητα τοῦ ἀγαθοῦ (βλ. Clark: *The philosophy of wealth* 1885).

Ἡ ἐξήγησις αὕτη διὰ τὸν Μάρσαλ εἶναι οὐχὶ ἀπόλυτος ἐξήγησις. Εἶναι μᾶλλον μία καλὴ μέθοδος προσεγγίσεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν (1). Καὶ πρὸς μεγαλύτεραν καὶ ἀκριβεστέραν προσέγγισιν εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, ἥτοι τῆς σχέσεως τιμῶν καὶ ζητήσεως. Πᾶσα μεταβολὴ τῆς τιμῆς ὀρεῖ διαφόρως ἐπὶ τῆς ζητήσεως ἐκάστου ἀγαθοῦ. Καὶ διαφόρως ἐν χρόνῳ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ διαφόρως ἐκ τῆς ἐπιδρώσεως τῆς τιμῆς τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ τῆς ζητήσεώς των (2), διότι ἡ εισοδηματικὴ κατάστασις τῶν ἀτόμων καὶ ἡ σημασία ἐκάστου ἀγαθοῦ διὰ τὴν ἐκάστου ἀτόμου κατανάλωσιν, ἐξ ὧν θὰ κριθῆ, ἐν ἡ μεταβολὴ τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω θὰ προκαλέσῃ αἴξησιν ἢ μείωσιν τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ ἀνάλογον ἢ δυσανάλογον εἶναι διάφορος διὰ κάθε ἄτομον (3).

Καὶ ἐνῶ ἡ πλευρὰ τῆς ζητήσεως εἶναι τόσον εὐκαθῆς, ἡ πλευρὰ τῆς προσφορᾶς φαίνεται ἀπλουστέρα, ὅταν τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς ὀρισθῆ εἰς χρῆμα. Καὶ εἰς τὴν πλευρὰν τῆς προσφορᾶς ὁ ψυχολογικὸς παράγων παίζει ρόλον σημαντικόν, ἀλλὰ μικρότερον ἢ εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ζητήσεως. Καὶ τὰς ἐπὶ τῆς προσφορᾶς δρώσας δυνάμεις διακρίνει ἐπίσης εἰς α) δυνάμεις βραχείας περιόδου, β) εἰς μέσης (ἢ μακρᾶς) καὶ γ) μακρᾶς (ἢ πολὺ μακρᾶς) περιόδου. Κατὰ τὴν βραχείαν περίοδον ἡ παραγωγικὴ ἱκανότης τῶν ἐπιχειρήσεων (ἐξ ὧν ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ προσφορὰ τῶν πάσης φύσεως ἀγαθῶν) εἶναι σταθερά, κατὰ τὴν μέσην περίοδον καθίσταται δυνατὴ ἡ πρόσθετος χρῆσις νέων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον μεταβάλλονται ὁ πληθυσμὸς, τὰ κεφάλαια, ἡ τεχνικὴ, αἱ διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων (4). Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως εἶναι ἡ ἐλαστικότης προσφορᾶς, ἥτοι σχέσις τῆς μεταβολῆς τῆς τιμῆς ἐπὶ τῆς αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς προσφορᾶς.

Εἰς τὰς βραχείας περιόδους, ὅτε ἡ παραγωγικὴ ἱκανότης εἶναι σταθερὰ ἢ δὲν προφθάνῃ νὰ προσαρμοσθῆ πρὸς τὴν ζήτησιν, αἱ τιμαί, ἐκ τῆς ἐλαχίστης χρησιμότητος (ὀριακῆς χρησιμότητος, marginal utility) ἰσυνόμεναι, δύνανται νὰ εἶναι ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τὸ κόστος (5).

Εἰς τὰς μακρᾶς καὶ μακροτέρας περιόδους τὸ κόστος παραγωγῆς τεί-

1) Πᾶσα ἀπλὴ ἐξήγησις τῆς ἀξίας εἶναι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Μάρσαλ, ἐσφαλμένη καὶ ὁ ταύτην παρέχων οικονομολόγος νικᾷ διὰ τῆς ἀπλότητος, ἀλλ' εἶναι μύωψ καὶ ἀνεπαρκῆς. Μεταξὺ τῶν πολλῶν δυνάμεων, ποὺ ἐπηρεάζουν τὴν ἀξίαν, τινὲς ἔχουν σημασίαν, ὡς πρὸς τινὰ ζητήματα, ἄλλαι ὡς πρὸς ἄλλα. Πολλαχῶς δυνάμεθα νὰ ταξινομήσωμεν τὸ πρόβλημα. Προτιμωτέρα ἢ κατὰ χρόνον ταξινομήσεις (βλ. A. Marshall ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Ε' κεφ. Ε'.

2) βλ. Ἰδίῳ A. Marshall ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Γ' κεφ. Δ', Ε'. 5.

3) Περὶ τῆς μονάδος ἐλαστικότητος ζητήσεως καὶ τῆς ὑπὸ τὴν ἢ ὑπὲρ τὴν μονάδα ἐλαστικότητος ζητήσεως βλ. Chapman Political Economy London 1927 σελ. 42.

4) A. Marshall ἐνθ' ἄν. Β.βλ. Ε'.

5) Ἐξ οὗ ἡ quasi-rente τοῦ καταναλωτοῦ.

νει νὰ ρυθμίῃ τὰς τιμὰς, τῶν ἀποκαταστατικῶν τῆς ἰσορροπίας δυνάμεων δρωσῶν ἀποτελεσματικῶς⁽¹⁾. Ἀλλὰ τὸ κόστος τοῦτο παραγωγῆς, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι τι σταθερόν. Ἐξαρτᾶται σὺν ἄλλοις καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς ποσότητος τῆς παραγωγῆς. Λί πρὸς ἀντιμετώπισην τῆς μεταβολῆς τῆς ζητήσεως καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας δρῶσαι ἐπὶ τῆς προσφορᾶς δυνάμεις δὲν εἶναι αὐτόνομοι. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς ἢ ἡ ἐλάττωσις αὐτῆς πρὸς ἰσόρροπον ἀντιμετώπισην τῆς ζητήσεως μεταβάλλει τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Τῶν παραγωγικῶν ἐπιχειρήσεων παραγουσῶν ἐπὶ σταθεράν, αὔξουσιν ἢ φθίνουσιν ἀπόδοσιν πᾶσα μεταβολὴ τῆς παραγομένης ποσότητος μεταβάλλει τὸ κόστος καὶ ἐπὶ μὲν αὔξουσιν ἀποδόσεως ἢ αὔξησις τῆς παραγωγῆς ἐλαττώνει τὸ κατὰ μονάδα κόστος παραγωγῆς, τῶν σταθερῶν δαπανῶν κατανεμομένων ἐπὶ μεγαλυτέρας παραγωγῆς⁽²⁾, ἀλλ' ἐπὶ φθίνουσιν ἀποδόσεως ἢ αὔξησις τῆς παραγωγῆς αὐξάνει τὸ κατὰ μονάδα κόστος τῆς παραγωγῆς⁽³⁾. Πρὸς μεγαλυτέραν προσέγγισιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Μάρσαλ εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιχειρήσεως (τυπικῆς ἐπιχειρήσεως, representative firm), ἣτοι «ἐπιχειρήσεως μακρῶς ζωῆς, ἐπιτυχοῦς, διευθυνομένης μὲ μέσση ἰκανότητα καὶ ἐπωφελουμένης κανονικῶς τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν οἰκονομικῶν ὄρων, τῶν δυνατῶν ἔναντι τοῦ ὄγκου παραγωγῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εἴδους τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὄρων πωλήσεως αὐτῶν καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος»⁽⁴⁾. Ἐν τοιαύτῃ ἐπιχειρήσει ὅπου τὸ ἀκαθάριστον κέρδος⁽⁵⁾ (μετὰ τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματιοῦ)⁽⁶⁾ εἰσέρχεται εἰς τὸ κόστος, τὸ κόστος τοῦτο εἶναι σταθερόν καὶ ἡ σχέσις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δύναται νὰ παραμένῃ σταθερά. Πᾶσα νέα ἐπιχείρησις ἢ παλαιὰ μὴ ἀνανεουμένη ἢ μὴ προσαρμοζομένη συνεχῶς πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ὄρους (πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς οἰκονομίας κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μάρσαλ) ἀποτελεῖ ἴδιον τρόπον δράσεως κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἀποκαταστατικῶν τῆς ἰσορροπίας προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δυνάμεων⁽⁷⁾.

1) Τὴν δρᾶσιν ταύτην τῶν δυνάμεων τούτων ἐπηρεάζει ἡ ἔκτασις τῆς ἀγορᾶς, ἣτοι ἡ ἔκτασις ἐφ' ἧς κυκλοφοροῦν τὰ ἀγαθὰ. Συνδυασμός τις τόπου—χρόνου διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μήκους τῆς περιόδου (βραχείας ἢ μακρᾶς) δράσεως δυνάμειως τινος ἀποτελεῖ τὴν δυνατότητα τῆς ἰκανοποιητικῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν (οἰκονομικῶς φθινὴν μεταφορὰ καὶ φυσικῶς, διατηρησιμότης ἐν τοπικῇ ἔθνικῃ, ἢ διεθνεί ἀγορᾷ). Ἡ δρᾶσις δ' ἐπίσης τῶν δυνάμεων τούτων δύναται ν' ἀνατραπῇ, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ μεταβληθῇ ἡ εἰσοδηματικὴ κατάστασις κοινωνικῶν τινων κατηγοριῶν ἢ μεταβληθῇ ἡ ἀγορασιτικὴ δύναμις τοῦ χρήματος μὲ τὰ ἐπακόλουθά της, ἣτοι τῆς διαφόρου βαθμοῦ ἐπιπτώσεως τῆς ὑποτιμῆσεως ἢ ὑπερτιμῆσεως τοῦ νομίσματος.

2) Ἐξ οὗ ἡ rente τοῦ παραγωγῶ.

3) Διαφορικὴ πρόσοδος (rente differentielle) ἐν ταῖς ὀργανικαῖς κυρίως παραγωγαῖς.

4) A. Marshall ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Δ' κεφ. ΙΓ' § 2, Ε' κεφ. Γ' § 4.

5) A. Marshall ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Δ' κεφ. ΙΒ' § 12.

6) A. Marshall ἐνθ' ἄν. Βιβλ. Ε' κεφ. Γ' § 4.

7) Καθὼς παρατηρεῖ ὁ καθ. Homan (ἐνθ' ἄν. σελ. 187) ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Μάρσαλ ἀφορᾷ μίαν στάσιμον κατάστασιν (une situation stable). Ταύτην ἐπι-

Διὰ τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς τυπικῆς ἐπιχειρήσεως διαφαίνεται ἡ οὐχὶ ἀπλῆ σχέση, ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ προσφορᾶς, τιμῆς καὶ ζητήσεως καὶ τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν παρουσιάζεται ὑπὸ νέον φῶς. Οὕτω, ἐνῶ αἱ τιμαὶ ὑπὸ στάσιμον κατῴστασιν ἰσοῦνται πρὸς τὸ κόστος, τὸ κόστος τοῦτο, εἰς ὃ δέον νὰ ἀντιστοιχῇ ἡ τιμή, ἐξαρτῆται καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς, ἢτοι ἐκ τοῦ ζητουμένου ποσοῦ, ὅπερ πάλιν ἐξαρτῆται ἐκ τῆς τιμῆς, εἰς ἣν τὸ ἀγαθὸν δύναται νὰ προσφερθῇ (1).

Οὕτω ἰσορροπία μεταβλητῆ συναρτῆ τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα: προσφορὰν, τιμὴν, ζήτησιν. Πᾶσα ἐκάστου τούτων μεταβολὴ ἐξεγείρει νέας δυνάμεις, ἐξ ὧν μεταβάλλονται καὶ τὰ ἄλλα. Ἡ παλαιὰ ὄθεν διατύπωσις, ὅτι προσφορὰ καὶ ζήτησις καθορίζουν τὰς τιμὰς ἢ αἱ τιμαὶ καθορίζουν τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν λαμβάνει νέον σχῆμα τῆς τριπλῆς συναρτήσεως: προσφορὰ, τιμή, ζήτησις καὶ νέον φῶς ἐπιχέεται ἐπὶ τῆς λύσεως τῆς ἐπιδράσεως τῆς μεταβολῆς ἐνὸς τῶν στοιχείων τούτων ἐπὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς, ὡς ἐρρέθη, τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, τῆς συναρτήσεως τῆς τιμῆς ἐνὸς ἀγαθοῦ πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἄλλων, τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως καὶ τοῦ μεταβλητοῦ κόστους, ἅτινα δρωσὶ ἐπὶ τῆς τιμῆς προσφορᾶς καὶ τῆς τιμῆς ζητήσεως.

Ἰδού, κατὰ πρώτην προσέγγισιν τὸ ἔργον τοῦ Μάρσαλ ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἀνταλλαγῆς, τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν. Ἐκ τοῦ ἀπλοῦ σχήματος τῶν κλασικῶν διακριβώνει μὲ βαθὺν ρεαλισμὸν ὀλόκληρον πλέγμα δυνάμεων, ὧν τὴν συνάρτησιν καὶ τὸν βαθμὸν δράσεως, στατιστικῶς καὶ κινήτικῶς, ἐν βραχεῖ καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ.

* *

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν ἐλύθη πλήρως. Τόσον αἱ δυνάμεις αἱ ἰθύνουσαι τὴν ζήτησιν, ὅσον καὶ αἱ ἰθύνουσαι τὴν προσφορὰν εἶναι συνάρτησις τῆς εἰσοδηματικῆς καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων, ὡς φορέων τῶν συντελεστικῶν τῆς πηριγωγῆς καὶ ὡς καταναλωτῶν τῶν ὑπὸ τῆς συνδυασμένης δράσεως τῶν συντελεστικῶν τῆς παραγωγῆς παραγομένων ἀγαθῶν.

νοεῖ ὁ Μάρσαλ, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἰσορροπίας. Δὲν ἀποτελεῖ πραγματικότητα τοῦ τρόπου καθορισμοῦ τῶν τιμῶν, ἀλλὰ ζωγράφεισιν (une peinture) τῶν δρωσῶν δυνάμεων. Σκοπεῖ δ' εἰδικῶς ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν, ἧς ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ ζητήσεως, τιμῆς καὶ προσφορᾶς.

1) Βλ. Η ο m a n αὐτόθι. Ὁ Vito (ἐνθ' ἀν. σελ. 54) σημειοῖ τὸ βιολογικὸν στοιχεῖον, ὅπερ ὁ Μάρσαλ εἰσήγαγεν ἐν τῇ μεθόδῳ μελέτης τῆς Πολ. Οἰκονομίας («considerando il mondo come un perenne w e r d e n, non come un s e i n»). Βέβαιον εἶναι ὅτι καίτοι τὸν Μάρσαλ δὲν ἠσχόλησεν εἰδικῶς ἡ δυναμικὴ οἰκονομία, ἡ δυναμικὴ ἀποψὶς εἰσάγεται συνεχῶς ἐν τῇ μελέτῃ τῆς οἰκονομίας καὶ γίνεται μεθοδικὸς διαχωρισμὸς τῶν στατικῶν ἀπὸ τῶν δυναμικῶν καταστάσεων. Τὸ στοιχεῖον χρόνος καὶ ἡ ἐννοία τῆς τυπικῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς ζωντανοῦ ὄντος ἐξελισσομένου καὶ προσαρμοζομένου εἶναι οὐ μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν δυναμικὴν οἰκονομίαν. Βλ. καὶ καθ. R o b b i n s. The representative firm «Economic Journal» 1928 σελ. 393.

Τὸ πρόβλημα ὄθεν τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου) λυόμενον κατὰ βάσιν ἐπὶ τῶν προτεθεισῶν ἐν τῷ προβλήματι τῆς ἀνταλλαγῆς ἀρχῶν σὺν τοῖς εἰδικοῖς του ὅροις θὰ φωτίσῃ τελικῶς καὶ τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν ἐν γένει, κύριον ἔργον τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Κέντρον τῆς ὅλης ἐρευνῆς εἶναι τὸ κόστος παραγωγῆς, ἴτοι τὸ σύνολον δαπανῶν, ἀπαιτουμένων πρὸς παραγωγικὴν χρησιμοποίησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐδάφους, κεφαλαίων, ἐργατικῆς δυνάμεως, ὀργανωτικῶν ἔργων, ἴτοι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν φορέων τῶν συντελεστῶν τούτων: γαιοκτήμονος, κεφαλαιούχου, ἐργάτου, ἐπιχειρηματίου (ἔγγειος πρόσδοδος, τόκος, μισθός, κέρδος ἐπιχειρηματίου).

Ἐν καθεστῶτι οἰκονομικῆς ἐλευθερίας (μὲ τὴν ὑπὸ τῶν καθεστηκότων θεσμῶν σχετικότητά της) οἱ συντελεσταὶ οὗτοι: ἔδαφος, κεφάλαια, ἐργατικὴ δύναμις κινουῦνται ἐν τῇ ἀγορᾷ, προσφέρονται καὶ ζητοῦνται, τιμῶνται. Ἡ ἐλαχίστη χρησιμότης τῶν ἐμμέσων τούτων ἀγαθῶν καὶ ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως αὐτῶν εἶναι ἐνταῦθα ἔννοια ἀναγόμενα εἰς τὴν ὀριακὴν τῶν παραγωγικότητα (marginal productivity) ἐν σχέσει πρὸς ὀρισμένην ἐπιχείρησιν, ἣς καθορίζουν τὸ ὀριακὸν κόστος (marginal cost). Ἀλλὰ καὶ ὁ βαθμὸς ἀμοιβῆς ἐκάστου συντελεστοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγικότητά του (οὐχὶ ἀφηρημένως, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς ἐκάστην παραγωγικὴν δρᾶσιν) ἐξαρτᾶται γενικῶς ἐκ τοῦ ὀριακοῦ κόστους (marginal cost) ἐκάστου συντελεστοῦ. Οὔτε ἀπαισιόδοξος θεωρία, ὡς ἡ τοῦ Lassale περὶ μισθοῦ ἢ τοῦ Ricardo περὶ τῶν κερδῶν τοῦ ἐπιχειρηματίου, οὔτε αισιόδοξος ὡς ἡ τοῦ Ricardo περὶ διαφορικῆς ἔγγειου προσόδου δύνανται a priori νὰ ἐξαγγελθοῦν. Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι προσφέρονται καὶ ζητοῦνται ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐναλλάσσονται μεταξύ των (ὁ νόμος τῆς ἐναλλαγῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς) (1) καὶ ἀλληλοσυμπληροῦνται (2). Τέλος τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς συμπληροῦται οὕτω: παράγομεν πλέον οὐ ἔχομεν ἀνάγκην (ἡ οἰκονομία τείνει εἰς διαρκῆ αὔξησιν πληθυσμοῦ καὶ χρειῶν), ποῖαι δυνάμεις καθορίζουν τὴν κατανομὴν τοῦ ἐπὶ πλέον τούτου μεταξύ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῶν συνεργασθέντων διὰ τὴν παραγωγὴν του; (3). Καθ' ὑπόθεσιν καὶ

1) C a s s e l: *Traité d' Economie politique*, Paris 1929 τομ. Α' σελ. 259.

2) Τὸ πρόβλημα τοῦ βαθμοῦ τῆς παραγωγικῆς συμβολῆς ἐκάστου συντελεστοῦ, τὸ πρόβλημα τοῦ καταλογοισμοῦ (Imputation lehre), ὅπερ τοσοῦτον ἀπησχόλησε τὸν Wieser: *Theorie der gessellschaftlichen Wirtschaft* (1914) εἰς *Grundriss der Sozialökonomik* (M. Weber) καὶ περὶ οὗ βλ. C a s s e l αὐτόθι σελ. 259 δὲν ἔχει διὰ τὸν Μάρσαλ τὴν σημασίαν, ἣν ἀπέδωκαν οἱ νεώτεροι καὶ ἰδίᾳ ὁ Cassel.

3) Τὸ θέμα τοῦτο κυρίως ἀναπτύσσεται ἀπὸ τῆς 5ης ἐκδόσεως τοῦ «Principles» (1907) ἣν ἐπεξεργάσθη ὁ Μάρσαλ. Ἡ ὡς ἄνω ἀναφερομένη Γαλλ. μετάφρασις ἔγινεν ἐκ τῆς 4ης ἐκδόσεως. Βλ. τὸ Ἄγγλ. κείμενον, ἰδίᾳ ἐκδ. 1930.

πρὸς ἀπλουτέραν σύλληψιν τὸ πρόβλημα νοεῖται ἐθνικῶς, ἵτοι πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (1).

Καὶ ἐν προκειμένῳ τίθεται ἡ διείκρσις νομιαί τιμῆς, τιμῆς ἰσορροπίας προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἑκάστου συντελεστοῦ καὶ τιμῆς βραχείας καὶ μακρᾶς περιόδου. Καθορίσαι τὰς ἀπακαταστατικὰς τῆς ἰσορροπίας δυνάμεις δι' ἕκαστον συντελεστήν, τὴν δραστηκότητά των ἐν χρόνῳ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς οὕτω ἐπίσης διαμορφουμένας τιμὰς τῶν συμπραττόντων καὶ ἀλληλομαχοῦντων (ἀνταγωνιζομένων) ἑτέρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα βραδέα ἢ ταχέα (μακρὰ περίοδος—βραχεία) ἐπὶ τῶν τιμῶν ἰσορροπίας ἰδοῦ τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς μὲ τοὺς εἰδικούς του ὄρους (2).

Ὡς πρὸς τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ἡ ζήτησις προέρχεται ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ζητούντων τούτους πρὸς παραγωγικὴν δρᾶσιν ἐπὶ σκοπῷ κέρδους. Ἡ προσφορὰ προέρχεται ἀπὸ τοὺς κατόχους τῶν συντελεστῶν τούτων, γαιοκτημόνας, κατόχους οἰκοπέδων, οἰκιῶν, κεφαλαιούχους, ἐργάτας. Ὁ ἐπιχειρηματίας ζητεῖ κεφάλαια, ἐργατικὴν δύναμιν κλπ. ἵνα χρησιμοποιήσῃ ἕκαστον αὐτῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ὄριακὴ παραγωγικότης των (ὄριον παραγωγικότητος, πέραν τοῦ ὁποίου ἀδιαφύρω; δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πᾶς ἄλλος συντελεστής) νὰ ἀφήνῃ εἰς αὐτὸν κέρδος. Ἡ ζήτησις του αὐτῆ εὐρίσκεται ἐναντι πλῆθους ἢ ὀλιγότητος συντελεστῶν, ἐν συναγωνισμῷ μεταξὺ των τελούντων (συναγωνισμὸς τῶν ἐργατῶν μεταξὺ των, συναγωνισμὸς τῶν κεφαλαιοδοτῶν μεταξὺ των, συναγωνισμὸς τῆς ἐργατικῆς; δυνάμειος πρὸς τὴν τῶν κεφαλαίων, τεχνικῶν μέσων, μηχανῶν κλπ.) καὶ ἐναντι τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς συνδεδεασμένης δράσεως τῶν συντελεστῶν τούτων. Ἡ συσχέτισις πρὸς τὸ πλῆθος τούτων, πρὸς τὴν σχετικὴν ὄριακὴν χρησιμότητα (παραγωγικότητά) των καὶ πρὸς τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων αὐτῶν (3) καθορίζει τὴν τιμὴν ζητήσεως αὐτῶν. Τὸ κόστος παραγωγῆς ἢ ἀναπαραγωγῆς τῶν συντελεστῶν τούτων (πλὴν γῆς) παριστᾷ τὸ ὄριον τιμῆς προσφορᾶς αὐτῶν. Ἐν βραχεῖ χρόνῳ (ἐν στατικῇ καταστάσει) τὴν τιμὴν ρυθμίζει ἡ ζήτησις. Ἐν μακρῷ χρόνῳ τείνει νὰ ρυθμίσῃ τελικῶς ταύτην τὸ κόστος (νέα κεφάλαια δημιουργοῦνται, νέοι ἐργάται προστίθενται). Ἡ τιμὴ ἰσορροπίας; προσφορᾶς καὶ ζητήσεως; διασαλευομένη συνεχῶς ἀποκαθίσταται ἐν μακρῷ χρόνῳ, ἀλλὰ τὸ κόστος μεταβάλλεται.

Τοιοῦτον ἐν προκειμένῳ τὸ σχῆμα ἐρεῦνης τοῦ προβλήματος τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἐν ὅλῃ τῇ

1) Πλῆθος κοινωνικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὡς πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς τύχας τῆς κοινωνίας συμπληρώνουν τὴν ἔρευναν αὐτὴν (βλ. H o m a n ἐνθ' ἀν. σελ. 195).

2) A. M a r s h a l l ἐνθ' ἀν. Βιβλ. ζ'.

3) Κατὰ πόσον ἡ συσχέτισις αὐτῆ εἶναι ἄμεσος ἢ ὑπάρχει παράδοσις τις τιμῶν (μισθῶν, τόκου κλπ.) βραδέως ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς ζητήσεως ταύτης ἠρεύνθησιν ἀξιολογώτατα ὁ προσφάτως ἀποθανὼν διάσημος Γάλλος οικονομολόγος F r. S i m i a n d (Economie politique, Paris 1928—1931 τόμος 3).

δυνατῆ κατ' ἀνάγκην ἀπλότῃ καὶ συντομίᾳ του. Ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος (γῆν) δὲν ὑπάρχει, φυσικά, κόστος παραγωγῆς. Ἡ προσφορά, τοῦλάχιστον εἰς τὰς παλαιὰς χώρας, εἶναι σταθερά. Ἡ διατήρησις πολλῶ δὲ μᾶλλον ἢ αὔξεισι τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ συντελεστοῦ τούτου εἶναι ζήτημα κεφαλαίων. Ἡ ἀποδοτικότης τοῦ ἐδάφους ἀκολουθεῖ τὸν νόμον τῆς φθινούσης ἀποδόσεως. Αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων τοῦ ἐδάφους, ἡ προσφορὰ ἐδάφους, ἡ ζήτησις καθορίζουν γενικῶς τὴν τιμὴν ἰσορροπίας χρήσεως τῆς γῆς. Ὡς συμβαίνει μὲ ὄλους τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ἡ ζήτησις ἐμμέσων ἀγαθῶν (ἐδάφους, κεφαλαίων κλπ.) εἶναι ἔμμεσος ζήτησις τῶν προϊόντων αὐτῶν καὶ τανάπαλιν ἡ ζήτησις ἀμέσων ἀγαθῶν (τῶν προϊόντων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς) εἶναι ἔμμεσος ζήτησις ἐμμέσων ἀγαθῶν, δηλ. ἐδάφους, κεφαλαίων κλπ. Ἐξ ὧν θὰ παραχθῶσι τὰ ἄμεσα ἀγαθὰ. Πᾶσα μεταβολὴ καλλιέργειας, πᾶσι μεταβολὴ χρησιμοποίησεως τοῦ ἐδάφους (ἀπὸ ἀγρὸν εἰς οἰκόπεδον καὶ τανάπαλιν, ἀπὸ καλλιεργημένον εἰς βοσκὴν καὶ τανάπαλιν κλπ.) ὑπόκειται εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς γῆς ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ πλήθος ἢ ὀλιγότητος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως γῆς ἐπὶ ἐπιτεύξει τοῦ maximum κέρδος. Ὁ ὀριακὸς ἀγρὸς, ὁ εἰς τὸ ἄκρον ὄριον ἀμείβων τὸν χρησιμοποιούντα αὐτὸν (ὀριακὴ, ἔλαχιστη παραγωγικότης ἐν τῇ ἐν ἡ τελεῖ χρήσει) καθορίζει τὸ ὄριον τιμῆς προσφορᾶς αὐτοῦ. Ὁ ὀριακὸς ἀγρὸς μόλις ἀμείβει τὸν καλλιεργητὴν του. Τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων του εἶναι τὸ ἀνώτερον κόστος. Ἡ ζήτησις τῶν προϊόντων τοῦ ὀριακοῦ ἀγροῦ εἶναι συγχρόνως καὶ ζήτησις τῶν ὑπὲρ τὸν ὀριακὸν ἀγρῶν, οἱ κάτοχοι τῶν ὀποιῶν ἐκ τῆς ἀναδεικνυομένης ἐν τῇ ἀγορᾷ τιμῆς τῶν προϊόντων των ἀπολαμβάνουν μίαν πρόσθετον πρόσδοον, τὴν διαφορικὴν πρόσδοον.

Ὡς πρὸς τὴν τιμὴν χρήσεως τῶν κεφαλαίων (τόκος), ἡ ζήτησις τῶν κεφαλαίων, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητά των διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν καὶ ἡ προσφορὰ αὐτῶν ἡ στηριζομένη εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν ἀνθρώπων τὴν ὠθοῦσαν αὐτοὺς εἰς ἀποταμίευσιν ρυθμίζουν τὴν τιμὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν κεφαλαίων. Ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡ ζήτησις κυρίως ρυθμίζει τὴν τιμὴν τῆς χρήσεως τοῦ κεφαλαίου, τὸν τόκον. Ἐν μακρῷ χρόνῳ ἡ ἐκ τῆς ζητήσεως ὑψωσις τοῦ τόκου κινεῖ πρὸς νέας ἀποταμιεύσεις καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν τιμὴν ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαθέσιμων πρὸς τὰ ζητούμενα κεφάλαια.

Ὅμοιως καὶ ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως, μισθόν. Ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ ἡ προσφορὰ καὶ ζήτησις αὐτῆς ρυθμίζουν τὴν τρέχουσαν τιμὴν ἡμερομισθίου. Ὑπάρχουν τόσαι τιμαὶ μισθῶν, ὅσαι καὶ κατηγορίαι διακεκριμένα μισθωτῶν, ἀπὸ τῶν διαφόρων ἐλευθερίων ἔργων μέχρι τῶν χειρωνακτικῶν εἰδικειμένων ἢ ὄχι. Ἡ μετακίνησις τῶν μισθωτῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς κατηγορίας εἰς τὴν ἄλλην ἐπιδρᾷ σὲν τοῖς ἄλλοις κοινοῖς ἐπὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ὅροις ἐπὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ὡς ἐπηρεάζεται καὶ ἐξ αὐτῶν. Ἐν μακρῷ χρόνῳ ὁ μισθὸς τῶν διαφόρων κατηγοριῶν μισθωτῶν ὑπηρεσιῶν ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ κόστος παραγωγῆς αὐτῶν δηλ. δαπάνης συντηρήσεως, ἐπαγγελματι-

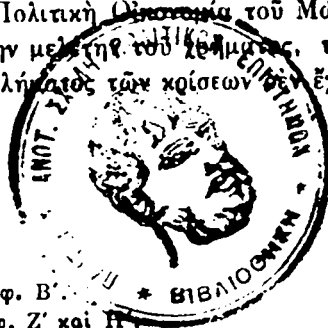
κῆς εἰδικεύσεως, τρόπου ζωῆς κατὰ τὸν ἐκάστοτε βαθμὸν πολιτισμοῦ (*).

Ἡ αἰξίσις ἢ ἡ ἐλάττωσις τῶν κερδῶν τοῦ ἐπιχειρηματίου ἐλκύει ἢ ἀπωθεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν εἰς ἐπιχειρήσεις διάθεσιν τῶν ἱκανοτήτων αὐτῶν καὶ κατανέμει τούτους εἰς τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις. Ἡ κατανομή αὕτη μεταβάλλεται συνεχῶς καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ διαμορφοῦται κατὰστασις τείνουσα νὰ ἀμείψῃ τοὺς ἐπιχειρηματίας κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν χρησιμότητα τοῦ ἔργου των, λόγῳ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν τιμῶν προσφορᾶς, εἰς τὸ κόστος τῶν ὁποίων εἰσέρχεται ἡ ἀμοιβή τοῦ ἐπιχειρηματίου (*).

«Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶναι τὸ σύνολον τοῦ καθαροῦ προϊόντος ὄλων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ συντελεστῶς τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ μόνη πηγή ἀμοιβῆς των. Ἐνικῶς κατανέμεται μεταξύ των ἀναλόγως πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην τῶν ὑπηρεσιῶν των, δηλ. ἀναλόγως οὐχὶ πρὸς τὴν ὀλικήν, ἀλλὰ τὴν ὀριακὴν (marginal) ἀνάγκην αὐτῶν, ἥτοι τὴν ἀνάγκην τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὸ σημεῖον εἰς ὃ εἶναι δυνατὴ ἀδιαφόρως ἡ χρῆσις ἐνὸς ἢ ἄλλου συντελεστοῦ» (*). Οὕτω διακριβωθείσων τῶν δυνάμεων τῶν καθοριζουσῶν τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀμέσων ἀγαθῶν (τῆς καταναλώσεως) καὶ τῶν δυνάμεων τῶν καθοριζουσῶν τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐνδειχθείσης τῆς ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως τούτων μένει πλέον ἢ ὀλοκληρωτικὴ διατύπωσις τοῦ προβλήματος τῆς συναρτήσεως τῶν μερικῶν συναρτήσεων, ἥτοι τῇ γενικῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας τῶν μερικῶν ἰσορροπιῶν, ὅπερ ἀπετέλεσεν ἀπὸ τοῦ Léon Walras τὸ ἔργον τῆς μαθηματικῆς οἰκονομίας (Walras, Pareto) (*) καὶ τῶν νεωτέρων καὶ συγχρόνων οἰκονομολόγων (*).

Αὕτη ἐν περιεκτικωτάτῃ περιλήψει ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία τοῦ Μάρσαλ. Τὰς αὐτὰς ἀρχὰς ἠκολούθησε καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζήτημα^{τος} τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐμπορίου (*). Περὶ τοῦ προβλήματος τῶν κρίσεων ἔχουμεν εἰδικὸν δημοσίευμα τοῦ Μάρσαλ.

**

1) A. Marshall ἐνθ' ἀν. Βιβλ. ζ' κεφ. Β'

2) A. Marshall ἐνθ' ἀν. Βιβλ. ζ' κεφ. Ζ' καὶ Η'

3) Αὐτόθι κεφ. ΙΑ' βλ. ἰδίῳ Ἀγγλικὸν καίμενον ἐκδ. 1930.

4) Βλ. τὰς συναρτήσεις ταύτας τῆς γεν. οἰκον. ἰσορροπίας εἰς τὰ ἔργα τοῦ Léon Walras: *Economie politique pure* ἐκδ. 1926 Paris. Vilfredo Pareto: *Manuel d'Economie politique*. Paris 1909 καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν Boninsegni: *Manuel d'Economie politique*. Lausanne 1930. Bousquet: *Institutes de Science Economique*, Paris 1930—1936 κλπ.

5) Βλ. Cassel ἐνθ' ἀν. Surany—Unger ἐνθ' ἀν. σελ. 20.

6) Εἰς τὰ ἀνωτέρω σελ. 77 μνημονευθέντα ἔργα του. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦ χρήματος καὶ τῆς σχέσεως ἐσωτερικῶς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν νομίσματος χώρας· τινος διετύπωσε τὴν ἀρχὴν εἰς θεωρίαν τῆς ἰσοτιμίας, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ Κάσσελ (βλ. Cassel: *La monnaie et le change*, Paris 1923.

Τοιοῦτον τὸ ἔργον τοῦ Ἄλφρέδου Μάρσαλ, ἔργον ὀλοκλήρου πενηκονταετίας. Συγκρινόμενον μὲ τὸ ἔργον τῶν κλασσικῶν παρουσιάζεται εὐθύς ἀμέσως, ὡς συμπλήρωσις αὐτῶν καὶ δύναται τις εἰπεῖν ἀναγέννησις αὐτῶν. Ἡ ἀπλότης καὶ γενικότης, ἣτις ἐχαρακτήριζε τὸ ἔργον τῶν κλασσικῶν συμπληροῦται διὰ μιᾶς βαθείας ἀναλύσεως, ἣτις παρουσιάζει τὰ ἐξεταζόμενα φαινόμενα ἐν τῇ πολυπλοκότητί των. Ἡ ἀφαίρεσις δὲν εἶναι εἰς τὸν Μάρσαλ ἀποτέλεσμα παραλείψεως στοιχείων, ἀλλὰ τὸνναντίον μέθοδος, ὑπόθεσις, ἐν ᾗ οἱ ὄλων τῶν δυνατῶν νὰ συλληφθῶσι στοιχείων. Ἡ πεποιθήσις του καὶ ἡ ἐκ τῆς βαθείας ἀναλύσεως ἐξδιαπιστουμένη ἀλήθεια ὅτι εἰς τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ἡ νομοτέλεια (gesetzpiässigkeit) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη τὴν ἀπολυτότητα, ἀναγκαιότητα καὶ ἀκριβολογίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἤγαγεν αὐτόν, καθὼς εἶπομεν, εἰς τὴν διακρίβωσιν τάσεων μόνον (tendencies) καὶ εἰς σχετικισμόν. Διακρίνοντι αὐτόν, ἐν τούτῳ, ἀπὸ τοὺς κλασσικούς. Ἡ οἰκονομικὴ του ψυχολογία εἶναι πολὺ βαθυτέρα τῆς τῶν κλασσικῶν, οἵτινες, δμολογουμένως ἠμέλησαν αὐτήν. Ἡ ἱστορικὴ σχολὴ ἐπέδρασεν ὠφελίμως ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὁ σχετικισμὸς τῶν πορισμάτων του ἐν τῇ ἐρμηναίᾳ τοῦ κατὰ μέρος φαινομένου εἶναι ὁ σχετικισμὸς τῆς ὅλης συλλήψεώς του περὶ τῆς συγχρόνου οἰκονομίας. Παρὰ ταῦτα μένει πάντοτε ἓνας ὁπαδὸς τῶν κλασσικῶν, ἓνας νεοκλασσικός, ἀνασυνθέσας καὶ συμπληρώσας τὴν διδασκαλίαν τῶν κλασσικῶν (1), ἰδίᾳ μὲ τὴν εἰσαχθεῖσαν ἔννοιαν τοῦ χρόνου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, ὑφ' ἣν ἐπανεξετάσθησαν ἐκ νέου αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῶν κλασσικῶν καὶ εὔρον νέαν, ἀληθεστέραν καὶ γονιμωτέραν ἐφαρμογὴν. Ἀκολουθῶν τοὺς ψυχολογικούς (ψυχολογικὴν Οἰκονομ. Σχολήν) καὶ ἰδίᾳ τὸν Jevons μέχρις ἐνὸς σημείου δὲν εἶναι, ὡς ἐκεῖνος, ἀποκλειστικός καὶ μὲ τοὺς μαθηματικούς συμβαδίζων εἶναι περισσότερον ἐκεῖνων ῥεαλιστής. Ἡ ἔργασία του ἴσως θεωρηθῇ ἄπλῶς περιγραφικὴ μεγάλῃς καὶ βαθείας ἀναλύσεως, ἀκριβολόγου συνδυασμοῦ τῶν στοιχείων, ἀλλὰ μικρᾶς δογματικῆς σημασίας.

Νομίζω ὅτι ὁ Μάρσαλ δὲν ἠθέλησε νὰ διδάξῃ οἰκονομικὰς θεωρίας (doctrines) νέας, ἀλλὰ μέθοδον ἐρεῦνης νέαν, ἵνα ἐκεῖθεν, ἐν καιρῷ, ἀπορρεῦσῃ ἡ οἰκονομικὴ θεωρία(2). Διέκρινε τὸν ἐμπειρικὸν χαρακτήρα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδειξε τὸν δρόμον πρὸς τὴν στατιστικὴν, ἵνα ἡ μέλλουσα θεωρία στηριχθῇ ἐπὶ στατιστικῶν στοιχείων ἐν τῇ περαιτέρῳ ἀναλύσει της. Ἐπέμεινε ἐπὶ τοῦ κοινωνιολογικοῦ χαρακτήρος τῆς ἐπιστήμης, ὅστις τοσοῦτον εἶχε ἀμεληθῇ ἢ συμπτωματικῶς καὶ πρὸς ὠρισμένον μόνον σκοπὸν εἶχε νοηθῇ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν σχολῶν καὶ τῶν σοσιαλιστῶν καὶ ἐχάραξε μίαν

1) Νέαν καὶ πληρεστέραν μετὰ τὸν Ashley (the réabilitation of Ricardo «Economic Journal» 1891) ἐπιχειρήσας ἀποκατάστασιν αὐτῶν.

2) Δὲν εἶναι, νομίζω, μακρὰν τῆς ἐπιδράσεώς του αἱ νέαι Κοινωνιολογικαί, Στατιστικαὶ καὶ Ρεαλιστικαὶ Οἰκονομικαὶ Σχολαὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀμερικῇ βλ. T h. S u m m e r y i U n g e r ἐνθ' ἀν. σελ. 127 κ.έ., 218 κ. έ.

γόνημον σύμπραξιν τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τοῦ κλασικισμοῦ ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ ('). Δὲν εἶναι ὑπαδὸς τῆς Science pure, ἀλλὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὡς Κοινωνικῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως πρὸς βελτίωσιν τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων μας (').

Ἡ μέθοδος του εἶναι σήμερον κτῆμα τῆς ἐπιστήμης. Πλὴν τῶν ἀμέσων μαθητῶν του καὶ διαδόχων, ὡς ὁ Pigou, διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐν Cambridge εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, καὶ ὁ Keynes, καὶ ὁ Robertson καὶ πάντες οἱ ἄλλοι σήμερον οἰκονομολόγοι ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἔκ τοῦ ἔργου του. Σημεῖα τινα τῆς διδασκαλίας του δὲν ἐθεωρήθησαν ἀσάλευτα, ὡς ἡ περὶ ἀξίας, συνδυασμοῦ κόστους καὶ ἐλαχίστης χρησιμότητος (ψαλλίς) ἄποψίς του, ἡ περὶ ἐγγείου προσόδου διδασκαλία του, διὰ τινος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ μέθοδος διακρίσεως εἰς βραχείας καὶ μακρὰς περιόδους ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν δρωσῶν ἐπὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δυνάμεων, ἀλλ' ἡ μέθοδος τῆς βαθείας ἀναλύσεως, τοῦ ρεαλισμοῦ, τοῦ σχετικισμοῦ καὶ τῆς πολυπλεύρου συναρτήσεως τῶν στοιχείων ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καὶ κατανοήσει τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἀπετέλεσε γονιμώτατον καὶ καρποφόρον μέσον ἐν τῇ περαιτέρῳ προόδῳ τῆς ἐπιστήμης.

1) Βλ. Keynes ἐνθ' ἄν.

2) Βλ. κυρίως τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῶν «Ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» τοῦ Μάρσαλ.